

Ненаг Даковић

ОГЛЕД О ХИПОТИПОЗИ

Шта значи овај наслов? Зашто сам изабрао баш њега а не неки други? Можда једино зато да бих потрошио нешто времена на писање док је у соби, ако је то соба, или пре мала трпезарија, на коју се наставља мала кухиња у коју су једва стале најважније машине за спремање хране, и која овај простор дели, или ограничава од дневне собе врати-ма која се називају хармоника, вероватно зато што могу да се развлече као и овај музички инструмент, иако звук који производе није нимало мелодичан. Вероватно сам мало одлутао у овом опису који, уосталом, није најпрецизнији, пошто ова врата (у једном тренутку рекао сам у себи „магична врата”, ни сам не знам зашто), пошто ова врата деле трпезарију од дневне собе а не од кухиње, а то што сам хтео да кажем крајње је једноставно: сео сам да пишем у трпезарији зато што је у стану (у малом стану) тишина, а вероватно и зато што је време у коме пишем најзначајније време у мом животу, време уживања које је, свакако, најинтензивнији живот који познајем, мада ми је и оно што називамо вођењем љубави исто тако драго.

Овде ћу за сада прекинути, пошто ми је тема (лудовање или онеобичавање) текста, као и његова структура (заплет а не прича), позната или бар тако верујем. Видећемо. Изгледа да сам спреман да наставим, пошто наставак писања и само писање подразумева улазак у одређени простор који се разликује од „стварног простора” и зато захтева неку врсту психолошке припремљености, која је потребна и у „ства-

рном простору”, на пример, онда када некоме одлазимо у посету. Уосталом, хипотипоза је ретка стилска фигура која говори о књижевном простору или перспективама. Покушају да овом приликом сакријем, што није мој обичај, извор овог обавештења. Мада, када већ говорим о књижевном постојању, које је свакако, што у први мах делује неочекивано и необично, мање и ограниченије од стварног постојања, морам рећи да је књижевном времену или глаголским временима посвећено много више пажње и удубљивања. Одувек ме је импресионирао податак да неки језици немају глаголска времена као, на пример, енглески језик који не познаје имперфект а ипак постоје временске бајке, хтео сам да кажем – енглеске бајке. Имам *Анџолоџију енглеских бајки* али је нисам прочитао. Тако је наративни дискурс и испуњен овим временским наговештајима, а ми смо затворени у овој игри или „временским шумама”, како их назива Умберто Еко. Затворени, каже Еко? Писање је, судећи по томе, вештина затварања, вештина којом се може овладати у стварању ових онтолошки сиромашнијих светова од „стварног света”. То значи да способност онеобичавања, да ли и саблажњавања (да ли је то исто?), није семантичка него синтаксичка. Али, писање је само делимично вештина и зато није могућа његова потпуна реконструкција. Мислим да то и није Екова идеја, или намера, јер је и он, као Итало Калвино, на пример, потпуно свестан улоге, односно, присутности читаоца у тексту, кога у једном тренутку назива *lectorom*, у другом вуком, а у трећем ђаволом. *Lector*, вук или сам ђаво су у тексту, сугерише он, и све зависи од њих, или њега, читаоца, ако су његове реакције непредвидљиве, пошто је текст „лења машина” која захтева сарадњу. Сјајна лингвистичка смеша, како је назива Калвино, настаје захваљујући присуству читаоца у роману *Ако једне зимске ноћи неки љућник*, о којој сам недавно писао.

Ипак, Еко говори о затварању. „У стварности”, пише он, „измаштани светови јесу паразити стварног света, али су у суштини ’мали светови’ који повезују највећи део наше ефикасности у стварном свету и омогућују нам да се усредсредимо на ограничени, затворени свет, врло сличан нашем, али онтолошки сиромашнији. Будући да не можемо да се крећемо ван његових граница, морамо да истражујемо дубински. Због тога је *Силвија* чаробно дело.” *Силвија* је роман италијанског писца Маџонија из XIX века, коме се Еко непрестано диви. „Оно заиста захтева”, наставља Еко, „да знамо и настојимо да сазнамо нешто о Паризу и Валоу, па чак и о Русоу и Медичијима, зато што се они помињу у том делу; ипак, оно захтева да се непрестано крећемо унутар тог ограниченог света не занимајући се за остатак стварног света. Приликом читања *Силвије* не можемо да негирамо да коњ постоји, али од нас се не тражи да знамо све о коњима. Насупрот томе, обавезни смо да непрестано размишљамо о лоазиској шуми.”

У малој трпезарији о којој сам говорио на почетку овог огледа о хипотипози, наслов који сам изабрао више због његове јеке или звучности а не зато да бих написао књижевну или филозофску расправу, између којих и тако не постоји разлика; у малој трпезарији у којој пишем и даље је тишина пошто је моја жена у болници а млађа кћерка на Новом Београду, док старија још увек спава. Још увек је јутро, једва око девет часова. Мида ми је рекао да Дерида сваког дана устаје у пет и пише до дванаест када одлази у неки бифе да се нађе са пријатељима. Њему је то рекао Петар Бојанић који је једно време студирао у Паризу. Да кажем и то да је емоционална, дакле, најстварнија позадина, или паразит овог тренутно затвореног света, или постојања које би требало да буде књижевно, или филозофско, чињеница да је моја жена у болници. У том смислу ово је текст, или сабласт о мојој жени која је болесна а толико бих желео да није. И чији глас ово саопштава? Глас писца, или читаоца (lector-a, lupus-a, ђавола који је у тексту)? Јер, и сам писац је читалац у тој мери да писање, или књижевно постојање није друго него други облик читања, а оно се не може затворити и поред књижевног споразума који потписујемо са аутором у тренутку када почињемо да читамо, уздржавајући се од неверице, како је тражио Колриџ. Где је граница између писања и читања, писца и читаоца, пошто један и други морају да се уздржавају док пишу заједничко дело. Приватност. То да је моја жена болесна је моја приватна бол или емоција, али је питање да ли ме она ограничава, или затвара у писање или је последица супротна? Онеобичавање је паразит моје приватности, али то не значи да је Еко у праву. Ова граница није јасна, као што је и моје *ја* нејасно и онтолошки несигурно. То су границе и простори који се мешају, као у овом огледу о хипотипози, који сада добија лик неке непознате болести, уосталом, послушајте: хипотипоза. Хипотипоза је име болести а не стилска фигура. Овде бих могао да завршим овај текст али ћу га наставити. Видећемо.

Где су границе приватности и текста? Знам да умирате од радозналости да нешто више сазнате о томе од које болести болује Олга. Ето, сада знате да се зове Олга али даље у разоткривању њене и наше заједничке приватности нећу ићи. Приватност је заиста граница. Не само да то налажу правила доброг укуса и моја љубавна обавеза, него и правила текста који би се расточио у ништавилу када бих прекорачио ову границу. Учинити јавном своју утробу је некњижевна стратегија, а ипак се у болести коју сам назвао хипотипозом дешава овај губитак приватности. Не постоји више граница између приватног и јавног. Зато је хипотипоза регресивна стратегија чији су књижевни мајстори били Пруст или Џојс. Хипотипоза има облик великог одбијања или неспоразума са оним што обично називамо „стварним”. Зато је хипотипоза не само облик великог узнемирења о коме на једном месту

говори Борхес него и облик књижевног неспоразума, који изгледа не може да има књижевну форму. Зато је хипотипоза стилски облик без форме. Ово је, наравно, парадоксално, али је тако. У стању хипотипозе хипотипотичар не може да чита, иако понекад може да пише, али не постоји било каква могућност за књижевни споразум о томе шта је књижевно постојање. Јер хипотипотичко постојање нема граница, јер нема приватности. Говорећи о могућим наративним шумама, Умберто Еко с правом полази од тога да се читалац и аутор морају споразумети о граници, или границама између књижевности и „стварности”. Шта више, пошто је књижевна фикција затворен свет, њена „истина” је веродостојнија од истине у „стварности”, иако је књижевно дело паразит стварног света. Када се Грегор Самса једног јутра, не могу да одолим а да не кажем (иако не морам) „изненада”, пробуди у свом кревету као огроман инсект, онда је то књижевна истина која ће постојати, како вели Еко, све док постоји макар и један примерак, у било ком издању, на било ком језику, ове славне Кафкине новеле. То је пример књижевне „истине”. Нема овакве извесности у стварном свету. Можда из тог разлога Ајнштајн није могао да поверује у Кафкину причу. То је сувише сложено за људски ум, рекао је он. Да ли је Ајнштајн био хипотипотичар? Ја мислим да јесте, пошто са другим хипотипотичарима очигледно дели проблематично усмерење да не постоји онтолошки ранг или хијерархија између стварног и фиктивног света, односно да фикција није паразит стварног света. Јер, за хипотипотичара „стварни свет” у стању хипотипозе не постоји, ни књижевна „истина”. Можда је на овај проблем мислио Еко говорећи о пост-постструктуралистичком читању, што је очигледно синоним за постмодерну, коју и даље многи помињу као стварни и теоријски проблем, више у штампи него у озбиљним књигама. Видећу шта Еко има да каже о овом „читању” које помиње само на једном месту у књизи која је посвећена читању, што је тренутно веома модерно. (Сада ми је прошло кроз главу да ме је моја некадашња професорка Радмила Шајковић у једном јавном разговору назвала публицистом иако сам написао више теоријских књига, можда зато што пишем и за неке новине, а затим сам се сетио да ми је Радомир Константиновић јуче или прекјуче 26. маја 2003. године, негде око 14 часова објашњавао разлоге свог разилажења са Оскаром Давичом, осам месеци пре његове смрти. Ви знате ко је Оскар Давичо. Како би било лепо да знате и ко је Ненад Даковић, али доста са приватним реминисценцијама). Хипотипотичар, међутим, не може из неког разлога да престане са овим евоцирањем сећања, било да га ова сећања узбуђују или смирују, што се може запазити по његовом осмеху на уснама. Осмеху који је анти-едиповског или анти-електриног порекла. Осмеху који онемогућује хипотипотичара да чита. Не постоји такво читање. Зато је ово оглед о хипотипози.

То што Еко хоће да саопшти о тзв. пост-постструктуралистичком читању је управо ово негативно уверење. Хипотипотичари су они који не потписују никакве књижевне споразуме, они који не читају, пошто не прихватају књижевну „истину” или Колрицов захтев за одбацавањем неверице. Зато су ови пост-постструктуралистички читаоци, ови немогући постмодерни читаоци – толико мрски Еку да сумња у њихово постојање. Зато и каже, ако би пост-постструктуралистичко читање било могуће, као када се каже: ако би моја баба имала точкове била би фијакер! Ја верјем да Еко у овој ствари није био у праву. Овај перфект треба да наговести блиски крај овог огледа. Јер пост-постструктуралисти су хипотипотичари: они који не могу да читају, али могу да пишу. Зар деконструкција није један од начина овог тако спорног, готово немогућег – хипотипотичарског писања?

У искушењу сам да овим питањем, које ни мени не делује уверљиво, пошто оспорава границу између читања и писања завршим овај оглед о хипотипози. Видећемо, вероватно сутра.

Уосталом, у овом огледу важно је његово емоционално окружење а не појмовно извођење. Код хипотипотетичара је заплет важнији од приче. Кад хипотипотетичар пита: Како је у Италији, он жели да каже: Како је код куће. Зато је „стварно окружење” или „простор” ове реченице или текста, пошто је ово ипак оглед о хипотипози – неистраживо. Текст је паразит „стварног света”, свет књижевне фикције је затворен свет, али зато што ова „граница” није јасна, а не зато што она „постоји”, како вели Еко, мада, да не постоји, не би било ни овог проблема нити би могли да говоримо. На овој немогућој двосмислености, која је тако налик Кантовој антиномији о Богу, почива могућност говора, проблем који се мора разликовати од проблема језика, који спада у синтаксу. Зато је језик доиста форма а не супстанција. Када се данас говори о „језичком обрту” у постмодерни, онда све зависи од исправног разумевања ове разлике, пошто ова синтакса омогућује отварање текста а не његово затварање у наводну теорију постмодерне, пост-постструктурализма или хипотипозе, као стилске фигуре а не болести, од које, уосталом, сви болујемо, пошто текст нема границе. Како се може појмовно изразити „стварно окружење” реченице: „Како је у Италији” ако је њено „стварно” значење, или супстанција, у ствари, „Како је код куће?”.

То се некада називало дијалектичким кретањем. Али, као што знате, овај Апсолут, као ни филозофија која је настојала да га обухвати (unifassen) – више не постоји. Хегел је боловао од хипотипозе. Аналитичари који се труде да буду разумни ће рећи: то је једноставна разлика између значења и смисла. Али шта је у овој реченици, или тексту „значање”, односно, „смисао” а шта ова „једноставна разлика”?

И како да „оздравимо” од ове разлике?